

İSTANBUL'DA İKİ CAMİDE HARİM ÖLÇÜSÜ İLE ÇİNİ BOYUTLARI ARASINDAKİ BAĞIN İNCELENMESİ

Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER
Gazi Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi
Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi

Belli bir uzunluğun modül kabul edilerek plân, kesit ve görünüme baz alınması, Eski Mısır Uygarlığına kadar iner. Dünya Mimarlık Tarihi dışında kalamayacağı düşüncesiyle, Türklere bu konunun nasıl ve ne kadar yansıdığını inceleyebildiğimiz ölçüde yayımlamışım(1). Bunlar geometrik bir düzen olarak, önyüzlerin tasarımını doğrudan etkileyen ön kararlardı. Plan ve kesitle ilgili bulgular şimdilik doyurucu noktaya erişmemiştir.

Bu bulgulardan bir aşama daha ileri giderek, çini boyutlarıyla harim arasında bir bağ var mıdır sorusu zihnimizi bir süredir meşgul ediyordu. Bu amaçla Sinan yapılarından dört ve yakın sonrasından birini inceledik. Konumuzun dışında kaldığı için çini renk, desen, kalite, ekol, atölye ve ustaları üstünde durulmamıştır. Bildirimiz, bulunan matematiksel bağı anlatmaya yöneliktir. Yapıları, kullanılan çinilerin azlığından çokluğuna göre inceleyelim.

1. Süleymaniye Camii:

Kanunî Sultan Süleyman'ın Mimar Koca Sinan'a 1574'de tamamlattığı yapı topluluğundan camide çini yoktur. Mermer en yalın biçimde ustalıklı kullanılır.

2. Sokollu Mehmed Paşa Camii (Azapkapı 1577):

Merkezi kubbeyi taşıyan sekiz ayaklı düzenin sadece aslangöğüslerinde çini vardır ve daha

(1) Tuncer, Orhan Cezmi: "Oran ve Modül Üzerine Selçuklu Yapılarından Bazı Örnekler." *Vakıflar Dergisi* 13, Ankara 1981, sayfa 449.

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Birkaç Selçuklu Taçkapisında Geometrik Araştırma" *Vakıflar Dergisi* 16, Ankara 1982, sayfa 61

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Sivas Sahip Ata Medresesi ve Konya Sahip Ata Camisi Taçkapislarında Modülasyon" 3. Uluslararası Türkoloji Kongresine sunulan bildiri (Eylül 1978)

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Bazı Anadolu Taçkapislarında Geometrik Araştırmalar." 4. Uluslararası Türkoloji Kongresine sunulan bildiri (Eylül 1982).

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Konya Horozlu Han Restorasyonu." 7. Milli Türkoloji Kongresine sunulan bildiri (Eylül 1985)

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Restorasyonlarımızda Modülasyondan Yararlanma." 2. Vakıf Haftası (4 Aralık 1984). Ankara, 1984, sayfa 92

- Tuncer, Orhan Cezmi: "Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar." Ankara, 1987

sonraki eklentidir. Diğer yerler kalemşidir. Mihrap ve mimber yine yalın mermerdir(2). Çinilerin yok olduğu söylenir (Fotoğraf 1 ve çizim 1).

3. Piyale Paşa Camii (Tersane Camii 1573-4? Kadırga):

Ortada iki mermer kolona oturan, enine planlı, altı kubbeli (çizim 2) harimde(3), üst yarıda kemerlere geçişte, lâcivert zemin üzerine kabartma beyaz yazılı ve yer yer geometrik bezeli çini kuşak iç alanı yatay olarak dolandır(fotoğraf 2). Bunun dışında çini yalnız mihrapta görülür. Burada 24,5 cm gelen dış çerçevenin ilk 10 cm'lik bölümü profillidir (çizim 3). Levhaların yüksekliği üzerindeki desene bağlı olup, yükselirken, üstte 45° kesilerek yataya dönüştüğünde, desen eksende aksar. Böylece levha boyunun, çerçeve eninin tam katı olarak hesaplanmadığı anlaşılır (fotoğraf 3 ve 4).

Dıştan içe doğru 2. çerçevenin levhaları 31, 5x31, 5 cm olup üstte 21. sırada yataya dönüşürken aynı aksaklığa uğrar. Sağlı sollu dörder tam çini eksende dokuzuncuda 21,5 cm'ye düşer. Mihrap, düşey eksene göre simetrik düzenlendiği için ilk anda görüntü aksamıyor gibi görünüyorsa da dikkatli bakıldığında ritmin bozulduğu anlaşılır. Çiçekler ve hançer gibi tomurcuklu kıvrık yapraklar durumu kurtarır.

2. çerçevenin, 3.'ye geçmek için dikine derinleştiği 22,5 cm'lik iç yüzleri de çinili olup ilk derzi yerden 0,17 cm yukarıda, yanm levha ile başlatılmıştır. Oysa yukarıda bunu gerektiren bir durum yoktur. Alt kesimlerinde dökülenler olsa bile sonraki basit ve özensiz onarımlardan kaynaklanmış olmasa gerekir. Nedenini şimdilik keşfedemedik.

En içteki 3. çerçeve, yüzeyden 22, 5 cm içeride olup 35, 5x35, 5 cm'lik levhalarla bezelidir. Mukarnas bitimine kadar (burası aynı zamanda, girintiyi örten kemerin özengi kotudur) düzenli yükselirken, kemer altında desen aksar. Levha ritmi bozulur. Yine düşey eksen durumu kurtarır.

Yarım oniki planlı mihrap girintisinde kenarlar 37,5 cm'lik çini levhalarla kaplıdır. Renk ve desenleri önyüzdekilerden farklıdır.

Mihrap eni 323 ve yüksekliği 686 cm'dir. İki katından biraz fazla geldiği görülür ($6,86/3,23=2,12^4$) köşegeni tabanda yatayla 64°30'lık açı yapar. Ancak Osmanlı oranlarının Selçuklularınkinden daha dik olduğu bilinmektedir. Üstteki taşlar katıldığında mihrap daha da yüksek görünür. Bu kesimin çinilerinde de aksama vardır. Bütünü 3 sıra yükseklikte ve 12,5 tane enindedir. Mihrabın toplam eni 323 cm olup her levha 25,84 cm gelir. Oysa; 24,84 cm alınsa 13, 26, 91 cm alınsa 12 levha sığacaktır. Dikkatli bir gözü bu kareleme rahatsız etmektedir.

Piyale Paşa Camii çinili mihrabı için (levha düzenlemeleri açısından) şunlar söylenebilir: Burası için yapılmış olsalar bile; 22,5; 24,5; 31,5; 35,5 ve 37,5 cm gibi değişik boyutların elbet en küçük ortak katsayısını bulmak zordur. Bu nedenle birinin ritmi diğerine uydurulamamaktadır. Oysa bunlar 4 veya 5 in katsayıları olarak alınabilirlerdi. Bu durum üstte yataya dönüşen çerçevede kendini daha

(2) 1564'te başvezir olan ve 2. Selim'in (1566-74) kızı Esmâ Sultan'la evli bulunan Sokollu Mehmet Paşa'yı 1579'da bir deli öldürür. Eyüp'teki türbesinde gömülüdür. Sinan yapıyı 1577'de bitirdi. Sahilde olduğu için avlusuzdur. Sebil ve çeşme eklentisi (1. Murat 1730-54) durur. İlkokulu yıkılmıştır. Eskiden çinili olduğu söylenir. Aslangöğüslerinde görülen Kütahya çinileri son onarıma aittir.

(3) Mimar Koca Sinan'ın merkezdeki büyük kubbeyi altılı ve sekizli ayaklara oturtmasından sonra, iki kolonlu, enine planlı ve eşdeğer altı kubbeli tasarıma dönüşü değişik biçimlerde yorumlanabilir. Sözgelimi; Sinan artık yaratıcılığını kaybetmiştir, kaybetmese bile onu uygulayacak veya uygulatacak gücü bulamamıştır. Eski bir yapı temeli veya işlev değişikliği ancak bu plana elvermiştir veya Piyale Paşa tasarıma çok karışmıştır. Ancak bunların tümüne karşılık, eski bir şemayı kullansa bile, enteriyörde mekân bütünlüğünün bu derece iyi sağlanması yine Sinan'ın ustalığını kanıtlamaktadır.

çok göstermekte, ancak düşey simetri eksenini aksaklığı idare etmektedir(4).

4. Rüstem Paşa Camii (Tahtakale Hasırcılar için 1561/2):

Kanuni Sultan Süleyman'ın başvezirlerinden Rüstem Paşa, kızı Mihrimah Sultan'ın kocası olup 1561'de idam edilmişti. Türbesi Şehzade Camii haziresindedir. Cami üst kata alınmıştır(5) (çizim 4). Duvarların ve kolonların tümü çini kaplıdır. Ayrıca Harim kuzey duvarının soncemaat yerine bakan dış yüzü ve taçkapısı da böyledir. Bu nedenle çinileriyle de ün yapar. Harimdeki çini levha boyutlarını doğu duvarı güney ucundan başlayarak inceleyelim(çizim 5'deki harflere göre).

A— Doğu duvarı güney ucunda pencerelerin sağ ve solunda dolaplar bulunur. Bunların parapetleri 100x54 cm'lik panolarla bezelidir. 13,5 cm gelen çerçeve içine yatayda iki adet 27 cm'lik ve bir adet kesilmiş 18 cm'lik levha yerleştirilmiştir. Böylece panonun, çini levha tam katlarına göre düzenlenmediği anlaşılır.

B— Güney duvarı doğu ucunda 19,5 cm'lik bir sağırlık vardır. 7 cm'lik pahlı çini dışında geriye kalan 12,5 cm'lik yere çini kesilerek yerleştirilmiştir. Yine çini boyu gözönüne alınmamıştır (fotoğraf 5).

C— Güney duvarı doğu ucunda, üstü kemerle örtülü ilk dış 70cm eninde olup 7 cm'lik köşe pahlı çini dışında 23,5 cm'lik iki tam çiniden sonra 16 cm'lik üçüncüsü kesilerek buraya alıştırılmıştır(fotoğraf 5).

D— Güney duvarı doğu ucundaki girinti yüzü, pencere mermer sövesine kadar 44 cm olup 13,5 cm'lik su çıkarılırsa geriye 22,5 cm'lik tam bir çini levhadan başka kesilmiş 7 cm'lik parça kalır. Buna karşılık, söve dışından dışına geriye 1,83 m gelen pencereyi üstte laleli silme aksamadan dolanacak biçimde modüle edilmiştir.

E— Güney duvarı doğu ve batı uçlarındaki ilk destekler 171 cm eninde ve 70 cm taşkınlıktadır. Yan yüzleri C gibidir. 6,5 cm gelen her iki uçtaki çini pahları 13,5 cm'lik sular izleyip aralarına 5 tam çini doldurur. Ancak çini levha boyutları 25,5-26,5 cm arasında oynar. Böylece ufak alıştırmaların olduğu görülür. Yine de şimdiye kadar görülen en ritmik yüzeydir.

F— Mihrabın sağ ve solundaki girintilerde pencere yanları 109 cm'dir. Mermer söve, 14 cm'lik su ve iki tam panodan sonra uçlarda sulara ancak 13 cm'lik yer kalır. Yine de bu iyi bir düzen demektir. Ancak aynı ritim pencere üstünde bozulur. Söveleri dıştan izleyen sulara üstte 6 tam çini levha yerleştirilebilirken uçlardakiler kesilerek alıştırılmışlardır(fotoğraf 6).

G— Mihrabın bulunduğu yüzey, sağ ve solundaki desteklerden 50 cm içerlektir. Daha yanlardakine göre bu duvarın 20 cm kalın tutularak mihrap girintisinin güvenle yerleştirildiği görülür. 7 cm'lik çini köşe pahlını, 13,5 cm'lik su, 26,5cm'lik çini levha izleyip, geriye kalan 3 cm'ye kesilmiş çini konur. Oysa burası 50 yerine 47 cm girintili tasarlanırsa eklentiye gerek kalmayacaktı(fotoğraf 7).

H— Mihrabın bulunduğu girintili yüzey sularla bölünerek zenginleştirilmiştir. Bunlardan, uçta

(4) Bizce bu durum teorik veya pratik bazı varsayımlara bağlanabilir. Sinan, mihrabın genel kurgusunu ve çini desenlerini belirledikten sonra, ayrıntıları yardımcılarına bırakmıştır. Başta çok iyi tasarlanmış olsa bile, uygulamada aksamalar olabilir. Orta çerçevenin içe giren yüzünde çininin alta yarım plakla başlaması, kötü bir onarım sonucu olabilir. Çinilerin renk ve desen uyumu, bunların özgün olduğuna kanıt olsa gerekir.

(5) Yapı Sinan'ın olup, Paşanın katledilmesinden ötürü yazıtsız olabilir. Sahilde olduğundan harim üst kata alınıp, alta mahzen ve dükkânlar yerleştirildi. Eskiden burada Halil Efendi Mescidi vardı. Ahşap kirişlemeli 2. soncemaat yerinin sonradan eklendiği görülür. Filayakları da dahil, içeride kubbe eteğine kadar her yerin zengin desenli çinilerle kaplı oluşu bu yönüyle de ürünü artırmaktadır. Kalemşileri özgün değildir. (Öz, Tahsin: *İstanbul Camileri I*, Ankara 1962, sayfa 117).

1660 yangını ve 1776 depreminde çok hasar gördü. 19. yy. ortalarında büyük çapta onarıldı. Kubbe bezemeleri bu dönemdedir. (Kuran, Aptullah: *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, sayfa-292).

olanlarda 20-22 cm'lik, içtekilerde 27,5 cm'lik levhalar kullanılmıştır. Desenleri de farklıdır. Mihraba yakın olanda beyaz renk daha egemendir. Mihrap girintisi-kenarları 41,5 cm. gelen zengin çinilerle kaplıdır. Vazolardan çıkan çiçekler yüzeyi çok güzel biçimde bezeyerek doldurur ve mukamas başlangıcında son bulur(fotoğraf 8).

Ayaklar-Sekizgen plânlı olup her kenarı 66-67 cm gelir (6). Enleri 22-23 cm gelen 3 çini levha yüzeyi süsler (fotoğraf 9).

Sonccemaat yerindeki pano, Harimin buraya bakan yüzü zengin çini dekorludur. Taçkapının sağ ve solunda birer mihrap olup daha sonra geniş ve en uçta da dar pencereler yerleştirilmiştir(çizim 4). Taçkapının solundaki çiçekli panoda yine mihrap duvarındaki gibi söve ve 13,5 cm'lik suyu izleyen ilk bölüm 20 cm eninde iki çini plakla bezeliyken, orta kesimdekilerin enleri 30 cm'ye çıkar.

Taçkapı-Mermer söveler ve bunu izleyen suların sonra yanlarda ikişer levha olup, yine aynı suyla son bulur. Lentoyu sular dahil aksamadan 15 levha yatayda sarar. Geometrik düzenlemesi (karolajı) iyi yapılmıştır. Yerine göre ölçülendirildiği çini levhaların aksamamasından anlaşılır. Yalnız 3. boyutta üstte kemer altına girildiğinden kesintiler, dış suları ve bunu izleyen sırayı belli ölçüde aksatır.

Bu durumda Tahtakale Rüstem Paşa çinileri için şunları söyleyebiliriz: Harim ve dışarıda değişik boyutlu levhalar kullanılmıştır(20, 22, 23, 23,5, 24, 25,5, 26 yer yer 26,5 cm'yi bulur, 27-27,5, 30, mihrapta 41,5 ve sular içinde 13-13,5 cm Toplam 8 çeşit). Gereken yerlerde bunların kesilerek yüzeyin bütünleştirilmesi sakıncalı görülmemiştir. Dekorasyon için çini boyutlarında bir standarda gidilmediğini ve bu nedenle harim temiz iç boşluk ölçüsünde bunların tam katsayıları tutturulmadığı anlaşılmaktadır. Yapıya, salt bu gözle veya geometrik, ritmik, disiplin duyarlılığı fazla bir gözle bakıldıkta insanı rahatsız etmektedir. En azından, son derece ciddi yapıda, bu noktanın nasıl gözdü edildiği konusu yanıtız kalmaktadır. Zaten, bütün içinde bir uyum sağlanmış olsa bile desen, renk ve yoğunlukta farklılıklar vardır. Geniş iç mekan, bir anda ancak ayrı ayrı yerleri algılayabilmemizden ötürü bu geçişleri kaybetmekte, böylece insanı rahatsız etmemektedir. Ayrıntılara inen panoramik foto montajda sorun belli olmaktadır.

Sinan, kuşku yok ki ayrıntıdaki bu aksaklığın iyimser bir deyişle bu denli çeşitliliğin bilincindedeydi. Rüstem Paşa'nın üst yönetimdeki yerinin ve kişisel arzularının onu ne denli zorladığını kestirmek zor olmasa gerek. Ayrıca yapı çok yoğun bir ticaret merkezinde yakından algılanamıyor. Haliç'e çok yakın olması nedeniyle harim üst kata alınıyor ve doğrudan ulaşımı olumsuz etkiliyordu. Zemin katın depo ve dükkan olarak düşünülmesinde ticaret ruhundan öteye, nem önemli etkendi. Ancak zengin dekorasyonla, Sinan, Rüstem Paşa'nın gönlünü hoş edebileceğini, çevreden gelen eleştirileri belki de kışkırtmaları etkisiz kılabileceğini düşünüyordu. Bu bir yerde Paşa'nın coşkulu ruhuyla da paralellik içindeydi.

Ayrıca Sinan'ın yoğun bir çalışma içinde olduğu, ekiplerin, diğer yapılar da katıldıkta, inşaat hızına erişemediği de bir gerçektir... İznik'e ismarlanan çinilerin yetmeyeceği anlaşılınca, Kütahya'da bu yapı için hemen bir çini atölyesi kurulmasına yönelinmesi(7) ek külfetlerdi. Bu boyut, renk, desen ve yoğunluk farklarını artırdı.

17. yy'daki büyük yangında, sonccemaat yeri çini panolarının büyük zarar gördüğü ve taçkapı-

(6) Sekizgen ayaklardan güneybatıdaki kenarlar 66, 67, güneydoğu, kuzeydoğu ve kuzeybatıdaki 67,5-68cm. (biri 66,5 cm) arasında oynar. Köşeleri pahlandı için bir çini levhanın diğerine basması bu farkları doğurur.

(7) Yetkin, Şerare: "İstanbul Rüstem Paşa Camisi Çinileri Üzerinde Bazı Gözlemler ve Saray Nakkaşlarının Bu Çiniler Üzerinde Etkisi." **Kültür ve Sanat** 4. Ankara 1989, sayfa 15.

(8) Yetkin, Şerare: a.y., sayfa 16.

sının sağındakinin (1660 tarihli ve Kâbe tasvirli) sonradan buraya yerleştiği görüşü de(8) çeşitlemeyi olumsuz yönde etkilemiş olmalıdır. Saraydan yetişmiş olsalar bile, ayrı nakkaşların ayrı düzenlemeler oluşturduğu anlaşılıyor. Yetkin'in haklı olarak belirttiği gibi, klasik Rumeli, saz üsluplu ve natüralist çiçekli yorumlar rahat koşulların yorumu değildi. Özetle, Rüstem Paşa'nın kişiliği, görevi, yapı kadrosu ve zamanla yarış Sinan'ı her zamankinden çok zorlamış olmalıydı. Anlaşıldığı kadarıyla, Sinan başta, dekorasyonunda ne denli düşünürse düşünsün, işin akışında çiniden yana insiyatif biraz elden kaçmıştır.

5— Yeni Cami (Eminönü 1598-1663)

Bitirilmesi siyasal nedenlerle çok uzayan yapıda(9) Davut Mehmet ve Mustafa Ağalar çalışmış olmasına karşılık Sinan okulunun gücü ve etkisi yorum farkı doğurmamıştır. Büyük merkezi kubbeyi 4 ana yönde çevreleyen yarım kubbeler, Şehzade Camii şemasıyla yola çıkar ve Sultan Ahmet Camii'ni etkiler(çizim 6). Bu plan düzeni köşelerde merkezdeki kubbe çapının yarısı kadar çaplı ufak kubbeler oluşturur. Bunlardan güneydoğudakiyle incelememizi sürdürülim(çizim 7).

— Doğu duvarı güney ucuna yakın içe taşkın destek 228 cm eninde olup, 25,5 cm'lik 8 çini levhayı sağ ve solunda 12 cm'lik sular sarar. Yan yüzlerinde levhaların sayısı beşe düşer. Böylece sular dahil ayak 9x6 levha boyutuna(üçer cm. farkla) çok yakındır.

— Doğu duvarı güney ucunda iki pencere sövesi arasında kalan 167 cm'lik duvarı kenarları 25,5 cm gelen 5 tam çini+18,5 cm'lik parça çini ile 12 ve 9 cm'lik yan sular kaplar. 18,5 cm'lik parçayı daha da daraltmak varken su'nun birini 9 cm'ye düşürmenin nedeni anlaşılmaz.

— Doğu duvarı güney ucundaki pencerenin sağ 12 cm'lik su+25.5 cm'lik tam plaktan sonra 10 cm'lik parçayla doldurulur. Bu köşenin güneye dönüşü de böyledir.

— Güney duvarı doğu ucunda bulunan iki pencere arası boşluğu da doğu yöndeki gibidir. Ancak burada suların sağ ve solda eşit olduğu, parça çiniyle oynandığı görülür.

— Güney duvarının doğu ve batı uçtaki destekleri, doğu duvarı güney ucundaki gibidir. Yanlarını 5, önyüzünü 8 tam çini doldurup geriye kalan kesimini sular bütünler. Bunların uzantısı 4 adet filayaklarını oluşturur. Haç planlı her yüzü bu desteklerdeki çini sayılarıyla eşitir. 227 cm'lik yüzeylerini(226,5 ve 228,5 cm gelenleri, plakalardan birinin, diğerinin üstüne oturmasından kaynaklanmaktadır.) 8 tam plak ve kenar suları kaplar. Görüntüyü yumuşatmak ve kesiti narin göstermek için iç köşelerde oyunlara gidilmiştir.

— Bu köşe hacimlerin plan ölçüsüne bakıldıkta 139,5 cm'nin 29 tam çini plak boyutuna denk geldiği görülür(çizim 8) (29x25,5=739⁵-cm). Doğu yönü ise sadece 1,5 cm'lik farkla 741 cm gelmektedir. Her köşede ölçülerde bu duyarlılık vardır. Böylece pencere üstlerinde çini plakalar aksamadan sürdürülür. Bu, hemen aklımıza, harim boyutuyla bağı getirmektedir. Cami içeride doğu batı doğrultusunda 35,70 m olup 25,5 cm'lik çini plakanın tam 140 katıdır(çizim 9). Güney kuzey yöndeki 40,82m'lik derinlik ise 160 çini plak boyutuna denktir. Demek ki; harim 140x160 çini plak boyutuna göre düzenlenmiştir. Kuşkusuz santim sektirmeyen bu durum bir rastlantı değildir. Bizce, bu sonuca

(9) Yapıyı 3. Mehmed'in (1595-1603) Annesi, 3. Murat'ın (1574-95) eşi olan Safiye Sultan başlattı. Mimar Davud Ağa projesini çizdi. 1597'de temelleri atıldı. Kısa süre sonra mimarı öldü. Mimar Dalgıç Mehmet Ağa görevi sürdürdü. İnşaat 1603'e kadar sürerken 3. Mehmed'in ölümü ve Safiye Sultan'ın Eski Saraya taşınması yapıyı 50 yıl kadar yüzüstü bıraktı. Bu arada büyük yangından zarar gördü. 4. Mehmed'in (1648-87) annesi Hatice Turhan Sultan konuya el attı. Mimar Mustafa Ağa görevlendirildi ve böylece kasır, darülhadis, mektep, çarşı ve sebilleriyle yapı topluluğu 1663'te bitirildi. Hatice Turhan Sultan 1683'te ölünce türbe eklendi. Yazıları Tenekecezade Mustafa Çelebi yazdı. Mısır Çarşısı Caminin geniş avlusuna yapılarak avlu duvarları yok edildi. Giderek yıkılan ilkokul ile darülhadisin yerine şimdiki İş Bankası yapıldı. (Öz, Tahsin: **İstanbul camileri I**. Ankara 1962, sayfa 153).

şöyle varılmıştır. Mimar Davud Ağa, daha ilk tasarımında genel kurgusunun, statığının ve şimdilik keşfedemediğimiz plândaki modülasyonun kurgusunu yaptıktan sonra bunları 25,5 cm gelen çini plak boyutlarının tam katlarına kaydirmiştir. Daha işin başında çiniler elbet sipariş verilmemiş ancak boyutları ve harimle bağı düşünülmüştü. Böylece çini levha ölçülerinde tek boyuta ve bu nedenle de desenlerde ve renkte beraberliğe varıldı. Aplikasyondaki ufak aksamalar, kaba inşaatın kaymalarından kaynaklanmaktadır.

Yeni Cami'de keşfettiğimiz bu çini boyutu ve harim toplam ölçüsü bağı diğer çinili camilerde de irdelenmelidir. Sinan'ın çatkı, estetik ve modüler aşaması(10) doruğuna eriştikten sonra, onun okulundan yetişen mimarlar, işi bir aşama daha ileri götürerek çini-harim modülasyonunu da bu yapıda gerçekleştirmişlerdir.

Bu çalışma üçüncü boyutta da bize yeni bir ufuk açmıştır. Hâlâ kendimizi keşfetmekle meşgulüz.

TARTIŞMA

BAŞKAN — Efendim, Sayın Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER'e teşekkür ediyorum.

Soru yöneltmek arzu eden var mı?

Buyurun Sayın BAKIRER.

Prof. Dr. Ömür BAKIRER — Ben 25,5 santimin Osmanlı ölçülerindeki karşılığını sor-mak istemişim.

Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER — Ziranın üçte biri; yani üçte bir zira... Tam değil de, çok yakın.

BAŞKAN — Buyurun Sayın YAVUZ.

Doç. Dr. Aysel Tükel YAVUZ — Orhan Bey, acaba mantık olarak, ziranın üçte birinden mi çini boyasına gitmişler; yoksa, çini boyasından binaya mı gitmişler sorusunu sorunca, çini boyutu biraz tali kalıyor gibi geliyor...

Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER — Evet, haklısınız; yani, yumurta mı tavuktan, tavuk mu yumurtadan gibi bir şey oluyor.

Doç. Dr. Aysel Tükel YAVUZ — Ama, zira olmadan binayı nasıl oturtabiliyoruz ki?...

Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER— Hayır hayır, zira var tabii. Affedersiniz, ben yanlış mı anladım; bir daha sorar mısınız?

Doç. Dr. Aysel Tükel YAVUZ — Şimde, Ömür Hanım'ın sorusu da zaten temel bir so-

(10) Merkezî kubbeyi 4 yönde çevreleyen 4 yarım kubbeli tasarımın son derece düzgün ve disiplinli geometrisi, modülasyonu kolaylaştırıyor düşüncesiyle aynı plâna sahip diğer iki camiyi de bu açıdan inceledik. Bunlar-dan Şehzade Camii'nde, zemin katta, çiniye çok az yer verilir. Mihrap duvarında, mimberin hemen sağındaki iki pencerenin üstünde 21 çinilik pano vardır. Mimber tarafındaki kenarında su dolanırken, sağ yanda, fil ayağını karşılayan plastırda çini dolandığı için buna gerek görülmemiştir. Plastırın yan yüzü 2 çini ve sulu, ön yüzü ise 10.5 çini ve suludur. Mihrabın solu da bunun gibidir.

Diğer ikinci cami Sultan Ahmet'inkidir. Bunun zemin katında çini yoktur. Sadece pencerelerin üstünde, 4 yönde, mavi rengin egemen olduğu ve panolara ayrılmış çiniler görülür. Bunlar eşit boyutlarda değildir. Aynı durum mahfil katında da görülür.

Sinan, yapılarında, taşıyıcı elemanları en yalın biçimleriyle bırakmayı yeğlediği için çiniye fazla yönelmez. Bu nedenle onlar ikinci, hatta üçüncü plânda bırakılmışlardır. Bu örnekler, onun, Rüstem Paşa'dan yana ne denli zorlandığını yine ortaya koyuyor.

ruydu. Zira, bu belirli bir şekilde görünüşünden bir modül çıkmış, o modül ölçü de çini için kullanılmış. Ben sizin ifadenizden şöyle anladım: Yani, çini boyutu önce saptanmış, sonra onun katları alınarak, binanın sanki boyutları saptanmış gibi anladım da; onun öyle olmadığına... İnşallah diyorum.

Doç. Dr. Orhan Cezmi TUNCER— Şimdi efendim, inşallahla maşallah işi değil; Rüstempaşa'da 25,5'luk çini gördük, çok da kullanılmış.

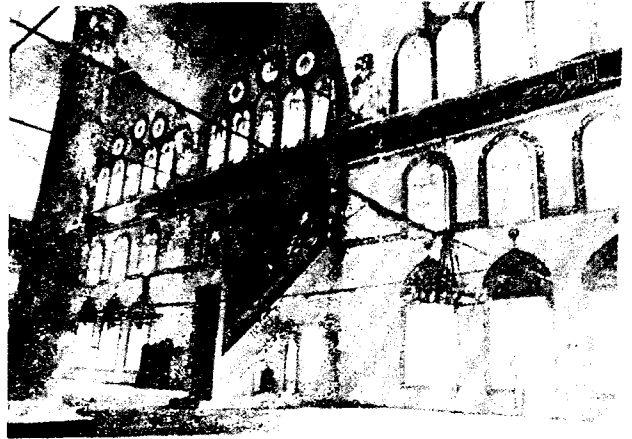
Şimdi, Osmanlı zirasını biliyoruz. Niye 25,5? 24 niye kabul etmemiş? Bunun cevabını vermek, ne benim haddim, ne de başkasının. Çünkü, Rüstempaşa'da 20'lik çini de gördük; niçin bu kadar değişik ölçü kullanmış? Rüstempaşa'da da, acaba Yeni Camii'de de 25,5'luk çini kullandı, ziranın üçte birini kullandı-tam matematiksel olarak değil ama-yani ondan sonra da camii buna göre bir boyut verdi gibi bir mantığa gerek yok. Ben zaten vurguladım... Genel kitlenin boyutları, strüktürel sorunlar, o gün daha henüz keşfedemediğimiz modülasyon kavramlarına göre camii kurmuş, tasarlamış; ama ben burada 25,5'luk çini kullanacağım diye de bir karar vermiş. Niçin verdiğini de bilmiyorum. Ondan sonra da onun katına denk getirmeye çalışmış diyorum, anlatabiliyor muyum? Eğer 24'lük çini kullansaydı, belki onun da katına denk gelecekti. Zor bir şey değil ki. Çünkü, yarım çini boyu alıp vermekle, desteklerde o ritmi yakalıyorsunuz. Anlatabiliyor muyum efendim?

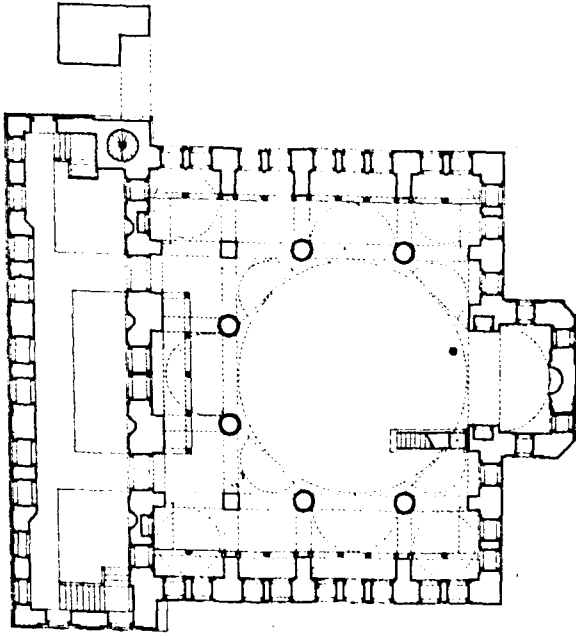
BAŞKAN — VII. Vakıf Haftasının son oturumunu kapatırken, vakıf eski eserlerin restorasyonu konusunda katkılarından dolayı, tüm öğretim görevlilerine ve değerli konuşmacılara ve siz sayın konuklarımıza teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Fotoğraf: 1 İstanbul-Azapkapı Sokollu Mehmet Paşa Camii

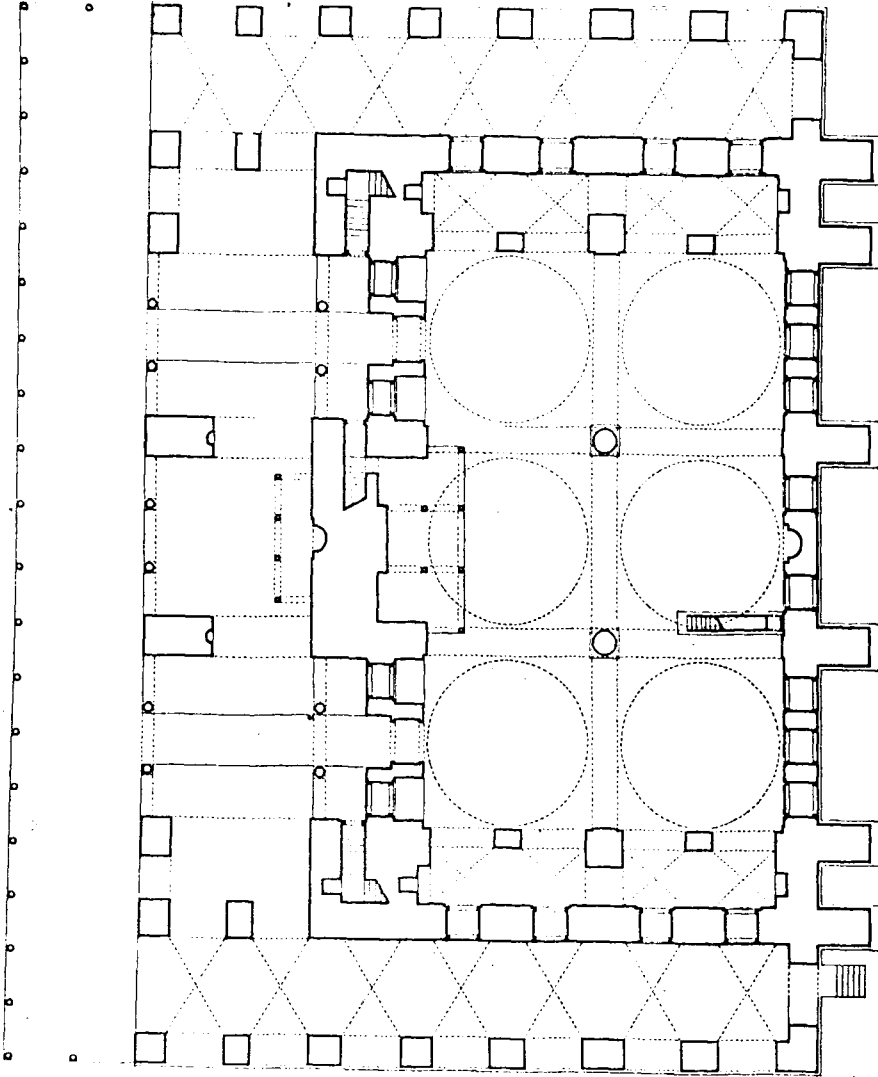
Fotoğraf: 2 İstanbul-Kadırga Piyale Paşa Camii

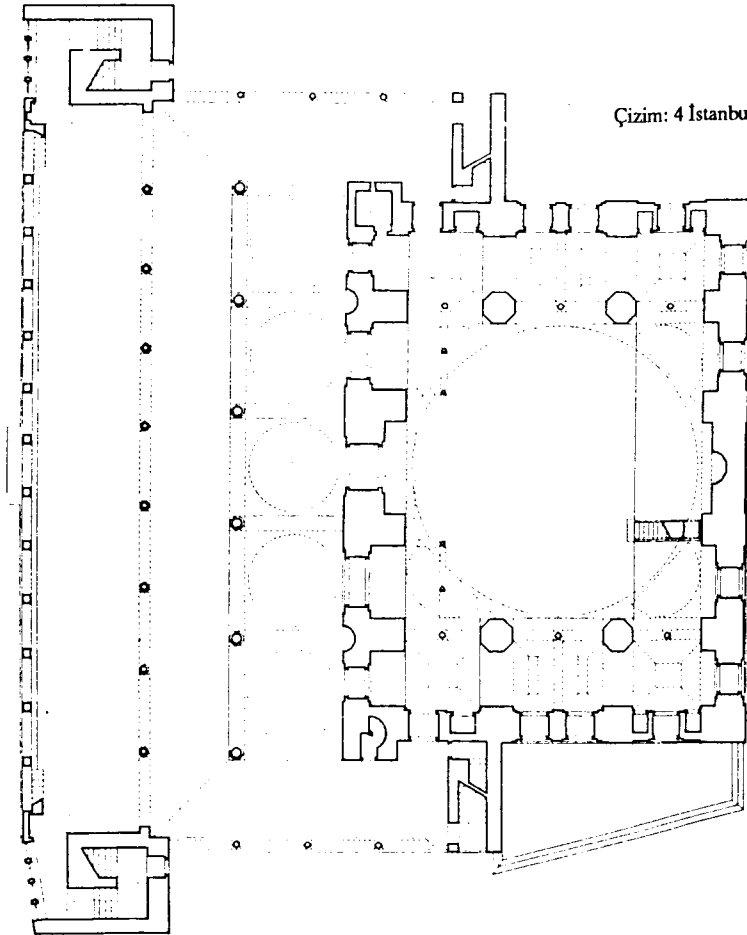
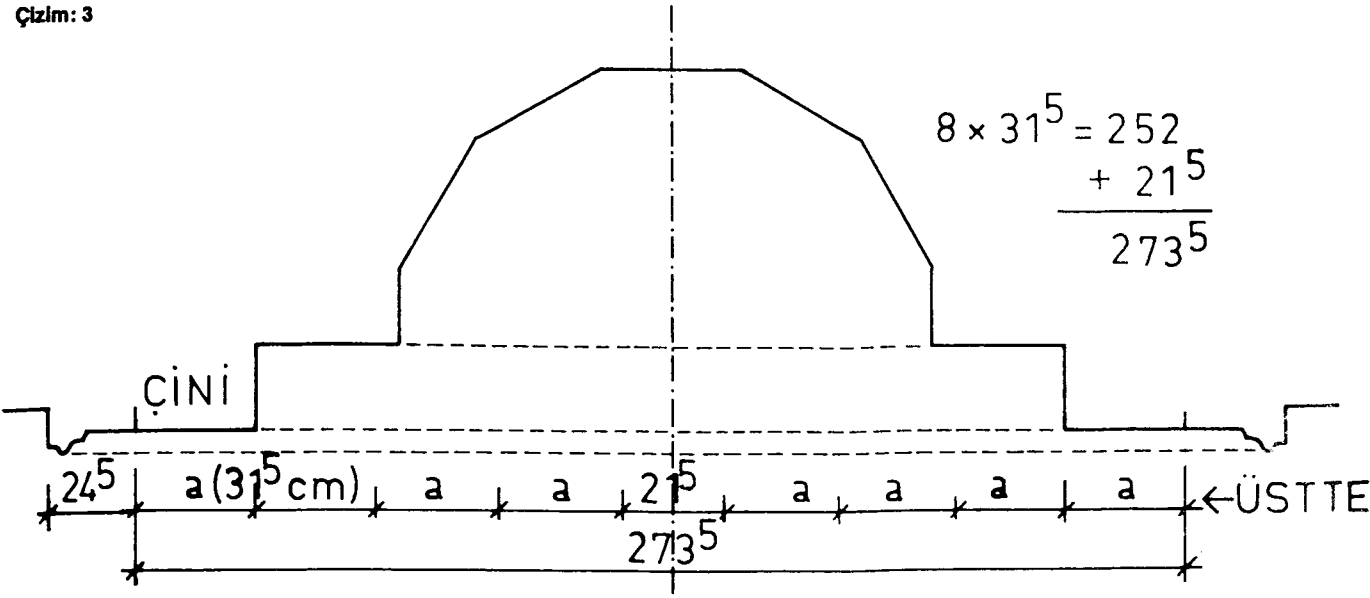
Çizim: 1 İstanbul-Azapkapı
Sokollu Mehmet Paşa Camii
(A. Kuran'dan)

Çizim: 2 İstanbul-Kadırga Piyale
Paşa Camii (A. Kuran'dan)

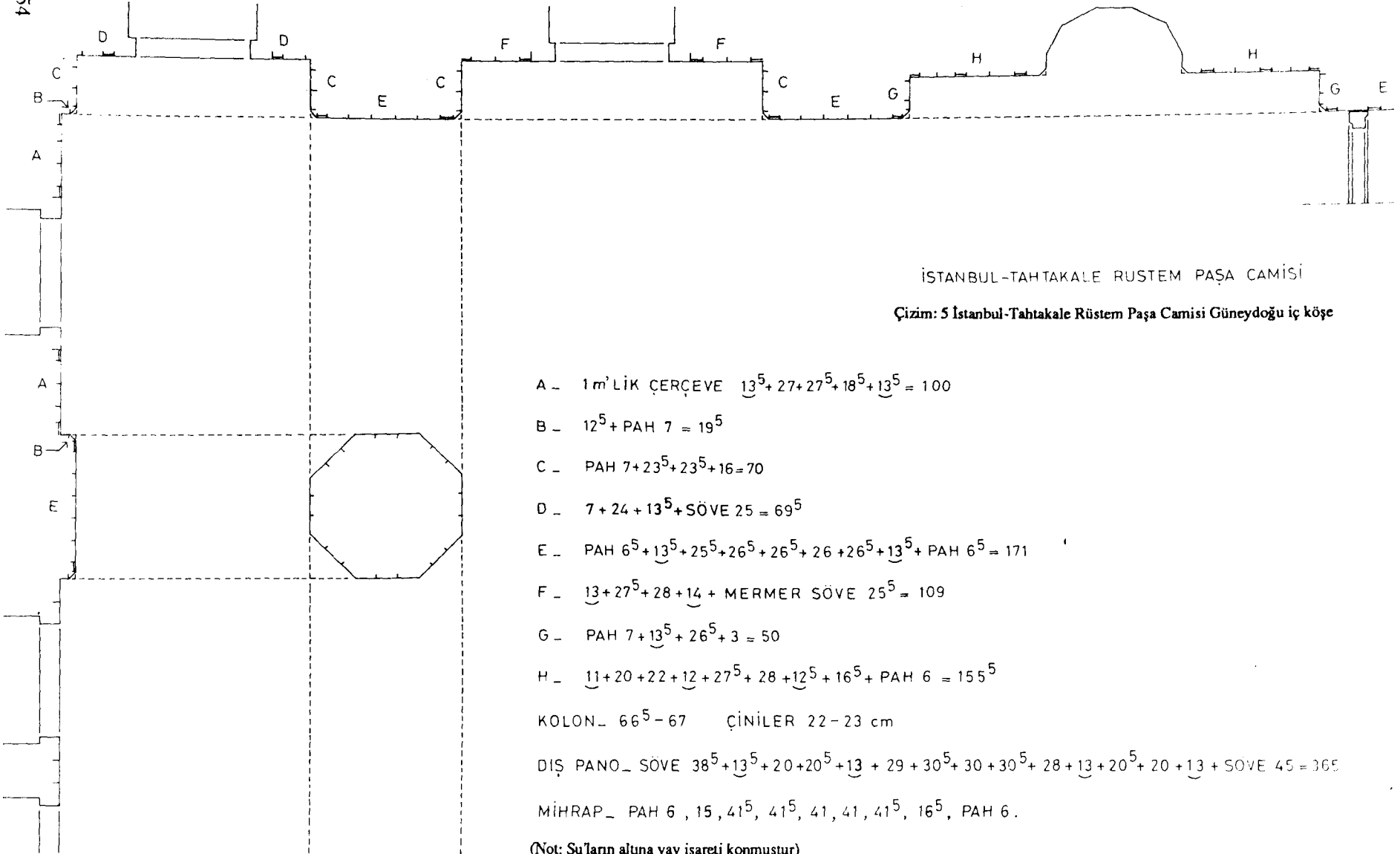

İSTANBUL-KADIRGA PİYALE PAŞA CAMİSİ MİHRABI

Çizim: 3

Çizim: 4 İstanbul-Tahtakale Rüstem Paşa Camii (A. Kuran'dan)

İSTANBUL-TAHTAKALE RÜSTEM PAŞA CAMİSİ

Çizim: 5 İstanbul-Tahtakale Rüstem Paşa Camisi Güneydoğu iç köşe

A - 1 m' LİK ÇERÇEVE $13^5 + 27 + 27^5 + 18^5 + 13^5 = 100$

B - $12^5 + \text{PAH } 7 = 19^5$

C - $\text{PAH } 7 + 23^5 + 23^5 + 16 = 70$

D - $7 + 24 + 13^5 + \text{SÖVE } 25 = 69^5$

E - $\text{PAH } 6^5 + 13^5 + 25^5 + 26^5 + 26^5 + 26 + 26^5 + 13^5 + \text{PAH } 6^5 = 171$

F - $13 + 27^5 + 28 + 14 + \text{MERMER SÖVE } 25^5 = 109$

G - $\text{PAH } 7 + 13^5 + 26^5 + 3 = 50$

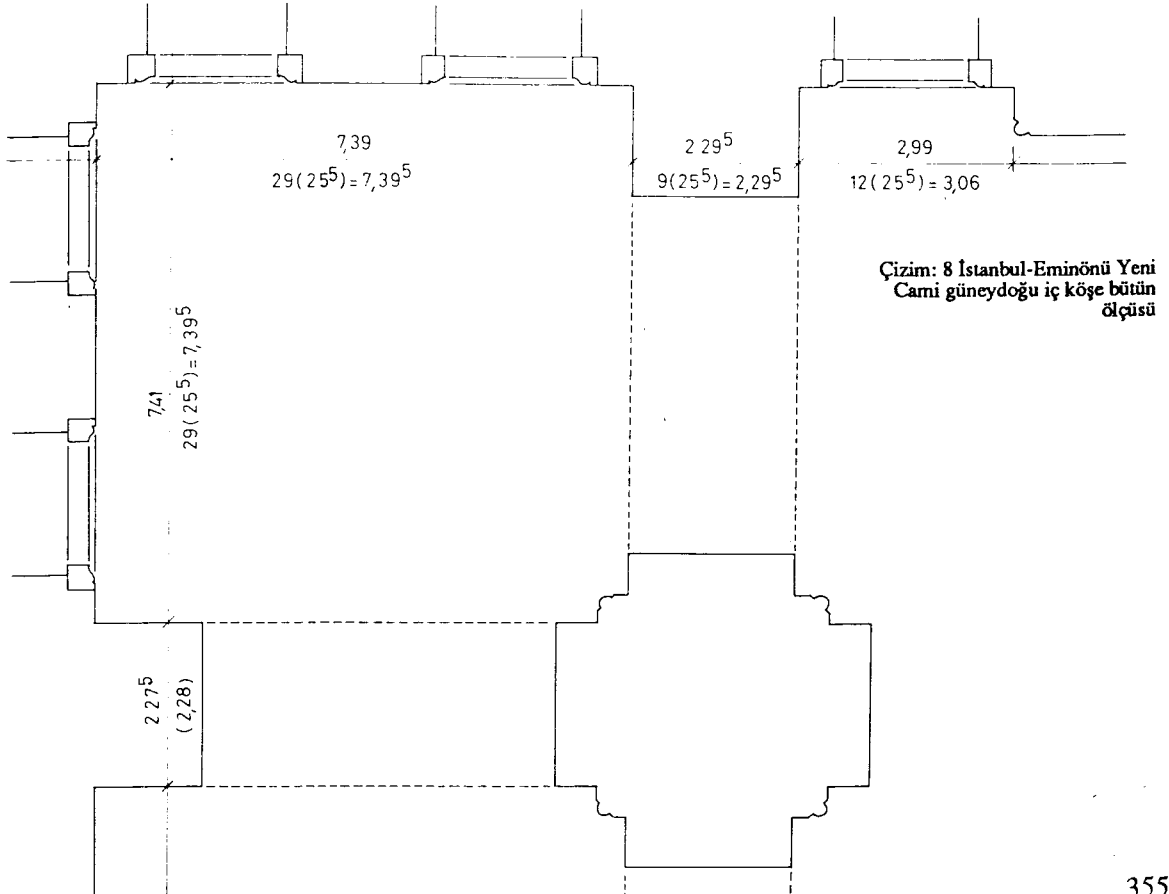
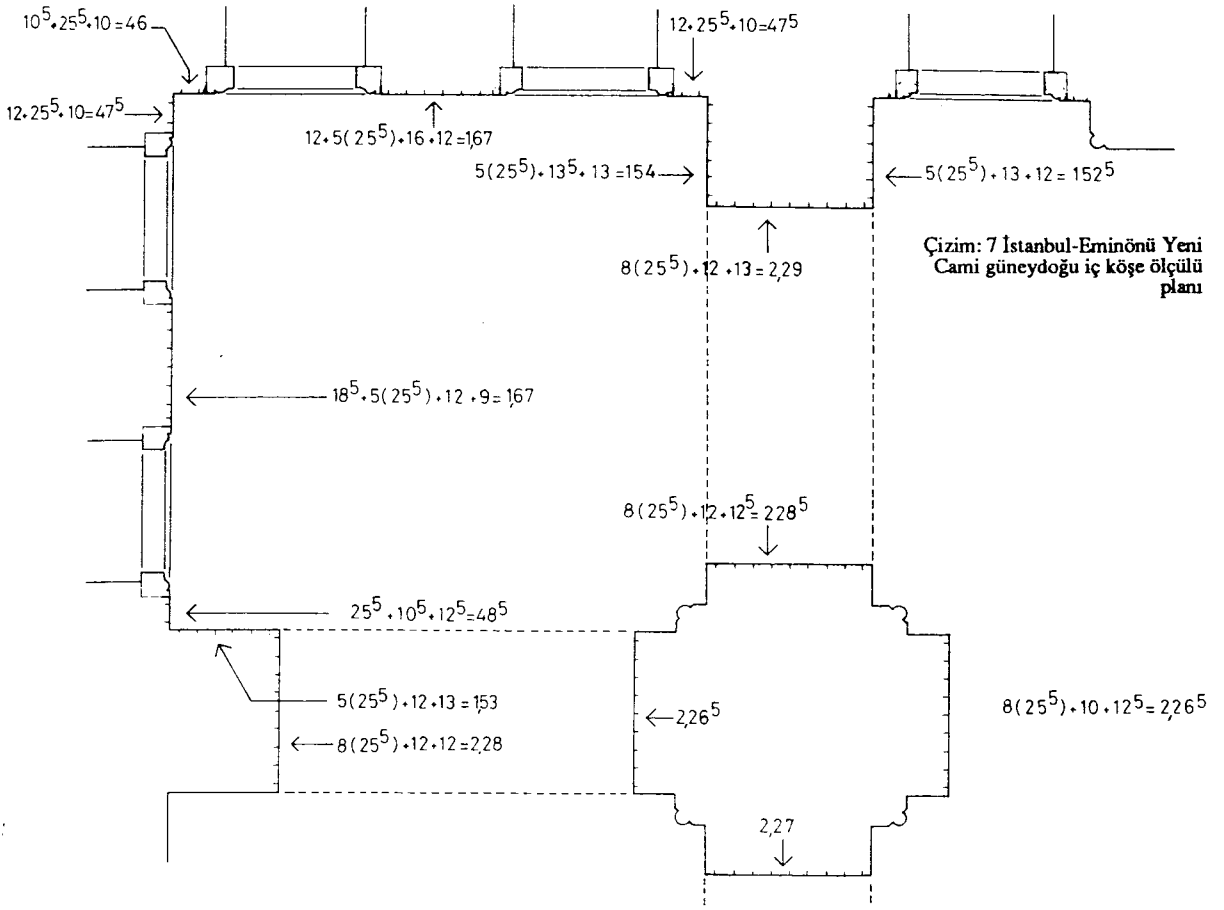
H - $11 + 20 + 22 + 12 + 27^5 + 28 + 12^5 + 16^5 + \text{PAH } 6 = 155^5$

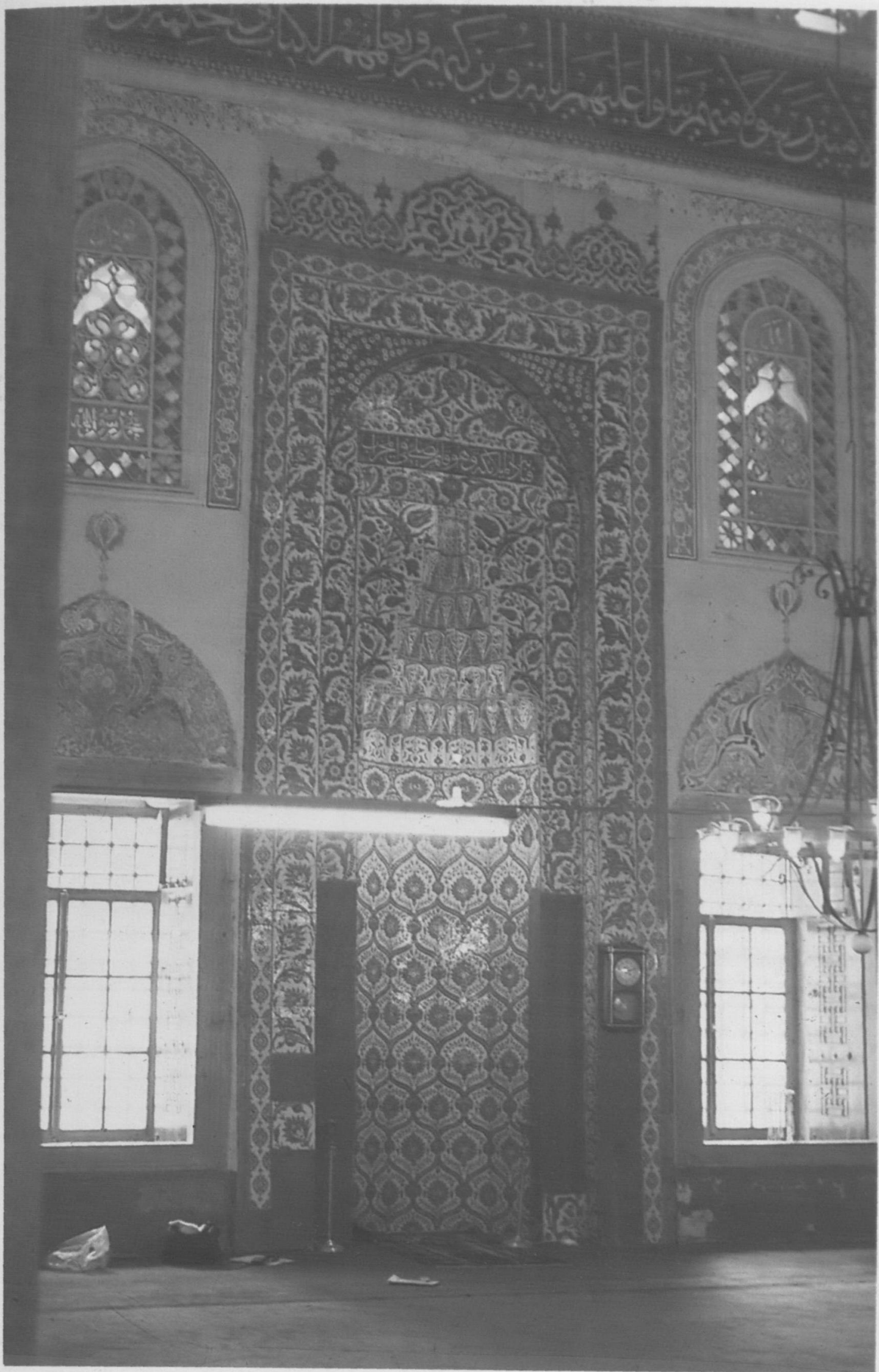
KOLON - $66^5 - 67$ ÇİNİLER 22-23 cm

DIŞ PANO - $\text{SÖVE } 38^5 + 13^5 + 20 + 20^5 + 13 + 29 + 30^5 + 30 + 30^5 + 28 + 13 + 20^5 + 20 + 13 + \text{SÖVE } 45 = 365$

MİHRAP - $\text{PAH } 6, 15, 41^5, 41^5, 41, 41, 41^5, 16^5, \text{PAH } 6.$

(Not: Su'ların altına yay işareti konmuştur)

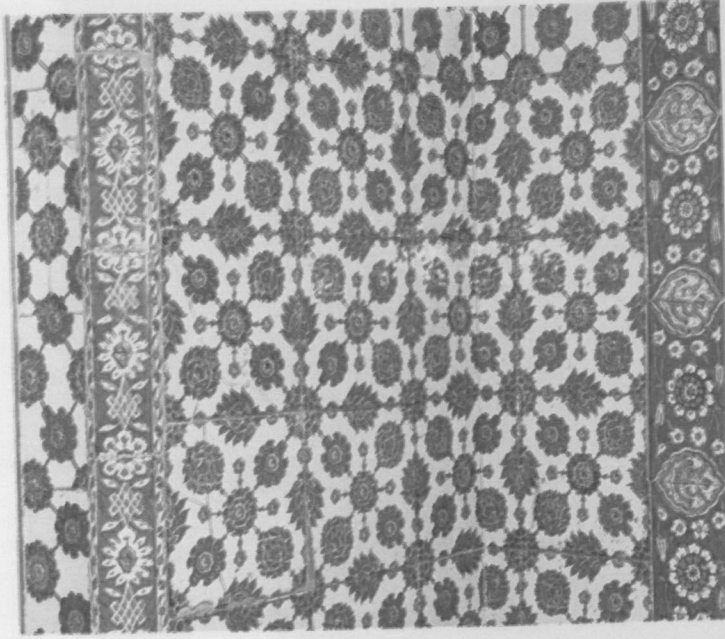

Fotoğraf 3- İstanbul-Kadırga Piyale Paşa Camii mihrabı.

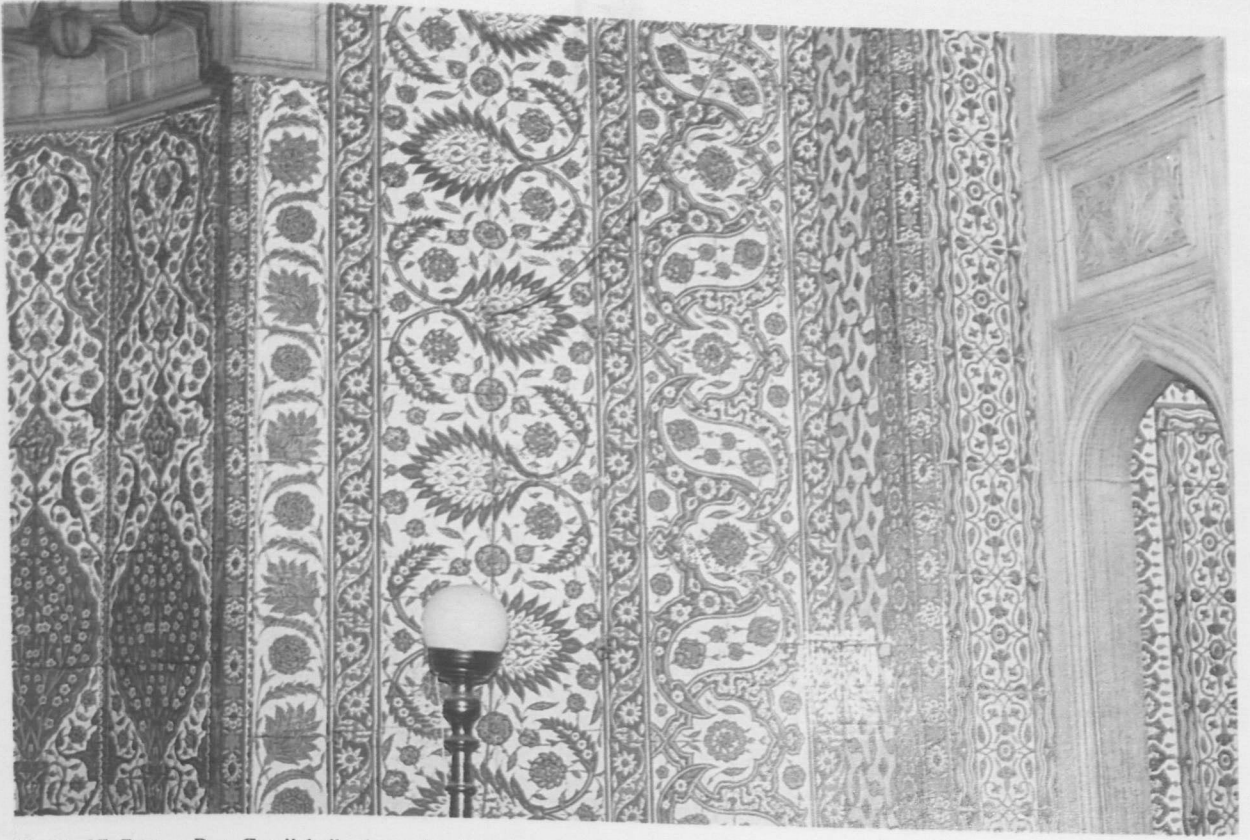
Fotoğraf 4- İstanbul-Kadirga Piyale Paşa Camii mihrabından ayrıntı.

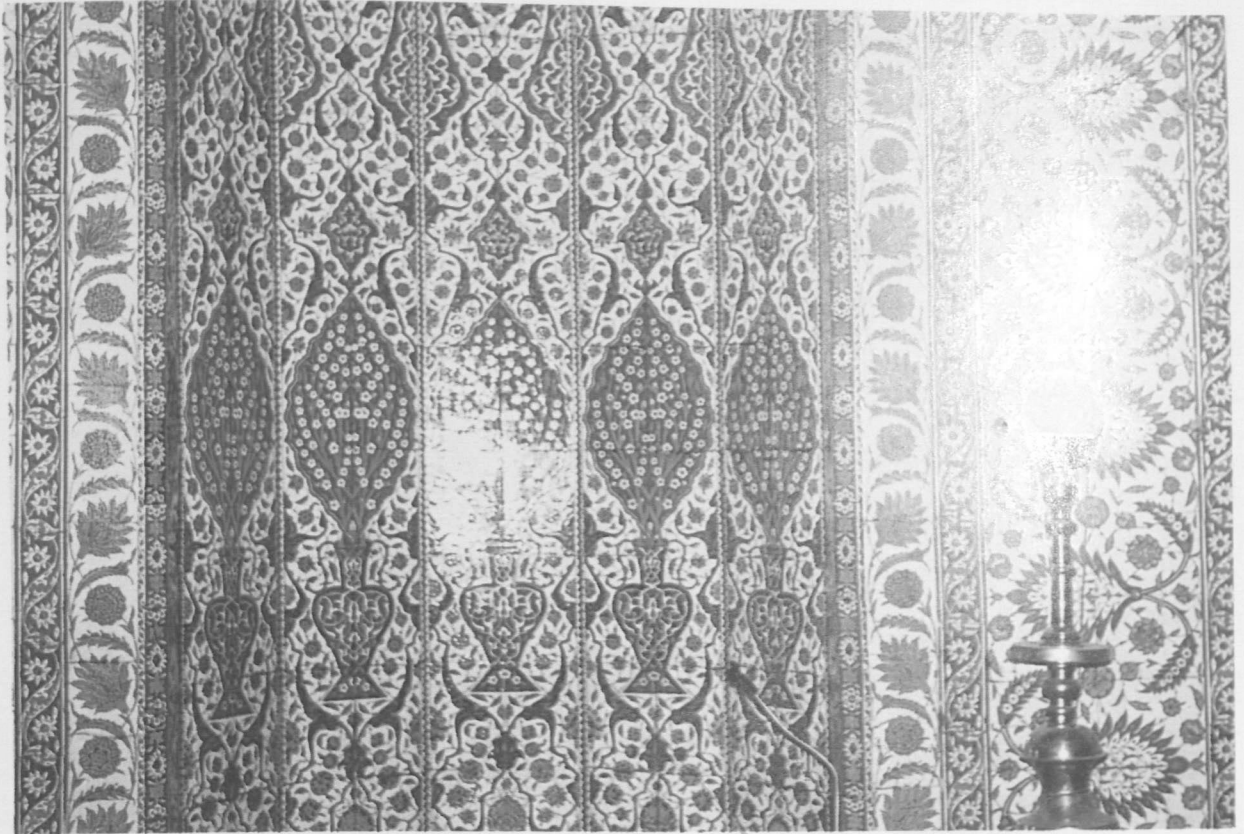
Fotoğraf 5- Rüstem Paşa Camii (güney duvarı doğu ucu).

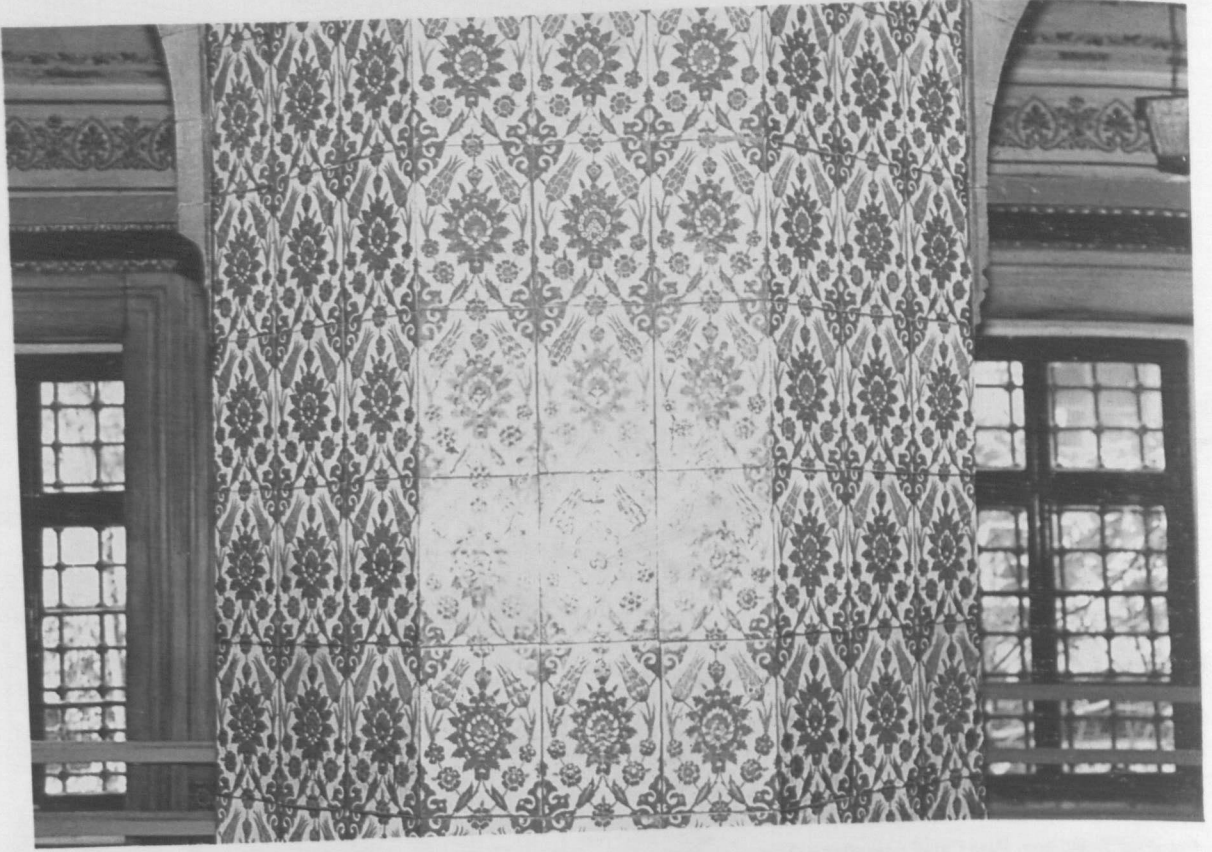
Fotoğraf 6- Rüstem Paşa Camii (güney duvarı pencere üstü)

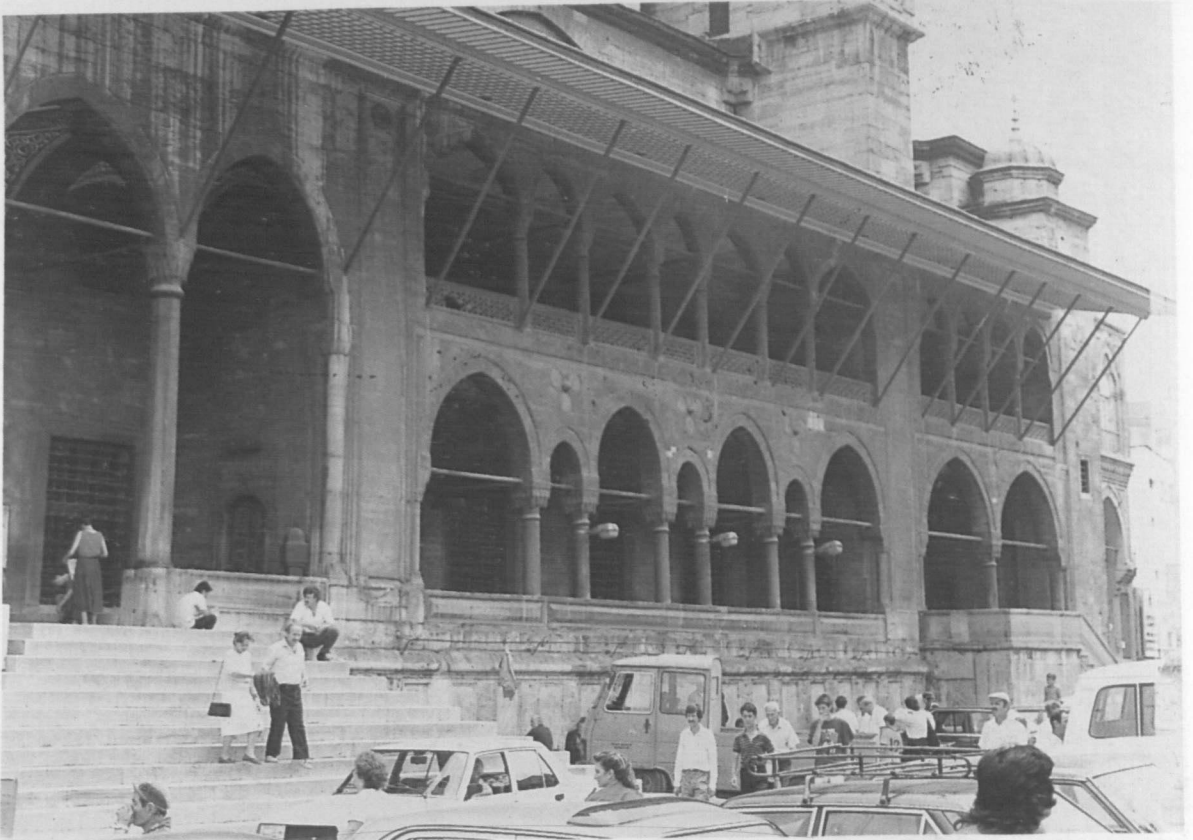
Fotoğraf 7- Rüstem Paşa Camii (mihrabın sağı, çizimde H,G).

Fotoğraf 8- Rüstem Paşa Camii (mihrap girintisi).

Fotoğraf 9- Rüstem Paşa Camii (sekizgen ayaklar).

Fotoğraf 10- İstanbul-Eminönü Yeni Camii (dış görüntüsü).